

לקראת שבת | פרשת האזינו

זמני יציאת השבת:

י-ם: 18:56 ת"א: 18:57

חיפה: 18:57 באר שבע: 18:57

זמני כניסת השבת:

י-ם: 17:40 ת"א: 18:01

חיפה: 17:50 באר שבע: 18:02

לקראת
שבת

פי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו. דברים ל, יד

איך אפשר לחזור בתשובה עם כל הספקות והבלבולים?

כמעשה הקרבנות ובמצות התלויים בארץ, ויש פרטים שבלעדם אי אפשר לקיים, ואין לעשות להלכה למעשה רק על ידי נביא או על ידי בית דין הגדול שיש להם המסרת מדור דור. על זה ישיבם, האם צויתכם שתעשו שמה כל המצות? הלא רק צויתכם שתהיה לכם תשוקה אמיתית בלב ונפש לכשתהיו בארץ תקימו, והלא יהיו שם נביאים וחקמים והם יודיעו פרטי מעשה המצות."

גם במציאות שאיננו יודעים או מסגלים לקיים את כל המצוות בהלכתן, העקר הוא התשוקה האמתית והרצון להתקרב אל ה'. מתוך כך נשתדל לקיים מה שאנו יודעים, נעשה לנו רבנים ללכת לפיהם, ונכון בכל מעשינו לשם שמים, כי "רחמנא לבא בעי" - ה' רוצה את הלב שלנו. וכך נמשיך עד אשר יתבררו הדברים ויפתרו המחלוקות.

אנחנו נמצאים בשבת תשובה, בעשרת ימי תשובה. רבים רוצים לעשות תשובה, להתחזק, להתקרב לה' - אבל הם מוצאים את עצמם במבוכה: איך נדע מה בדיוק עלינו לעשות? הרי ישנם זרמים שונים ביהדות, ורבנים שונים עם דעות שונות וחלוקות, שלפעמים כל אחד מהם אומר משהו אחר, ולגבי ההלכות יש אינספור דעות ומחלוקות על כל פרט... איך אנחנו אמורים כך לעשות תשובה? איך נדע מה ה' רוצה? אולי עדיף לחכות שיקום נביא, או לפחות סנהדרין, שיתנו הוראות ברורות ומסכמות על כלם, ורק אז נדע מה לעשות?

כתב על כך המלבי"ם*: "כי קרוב אליך הדבר מאד... ויתכן כי המצוה הזאת יכון על מצות התשובה שצוה שפשיהו בגולה ישונו אל ה', שלא יהיה להם התנצלות איך נוכל לשוב אל ה' הלא אין לנו נביא, ואין אנו יודעים הרבה פרטים בעניי המצות

מקורות והערות

א. דברים ל, יד.

פרשת האזינו ■ אבי רט

שימו לבבכם

ואֶפְשֶׁר לומר רַעִיוֹן נוסף הַטְּמוֹן במלים הללו של משה - 'שימו לבבכם' פרושו שתעבדו עם הלב. בבוֹאֲכֶם לְהִתְנַהֵל בְּחַיִּיכֶם וּלְקַבֵּל הַחֲלֻטוֹת, אַל תַּעֲבֹדוּ רק עם הָרֵאשׁ, הַתְּנוּנִים, הַטְּבָלֹת וְדוּחֹת הַמִּחְשָׁב. מַעֲבֹר לְכָל הַתְּנוּנִים שִׁימוּ גַם אֶת לַבְּכֶם בַּתְּהִלָּה קְבֵלַת הַחֲלֻטוֹת, וּבְיַחַס לְסוּבָב אֲתֶכֶם. 'שימו לב' זה גם 'השגיוהו', וגם 'עבדו עם הלב'.

בְּמוֹבְנִים רַבִּים, הַעוֹלָם שְׁלֵנוּ הוּא עוֹלָם שְׂכַלְתָּנִי - רַצִּיוֹנָאֲלִי. אֲנַחְנוּ עוֹבְדִים מוֹל מַחְשָׁבִים, מוֹל עֲבֹדוֹת, וּמוֹל נְתוּנִים. הֵם בְּסִיס הַעֲבוּדָה שְׁלֵנוּ בְּחַיִּים, וְעַל פִּי כָּל הַדְּבָרִים הַלְלוּ אֲנַחְנוּ מְקַבְּלִים הַחֲלֻטוֹת, וּמִפְתָּחִים אֶת הַיַּחַס לְסוּבָב אוֹתָנוּ.

בְּסוֹף חַיִּיו, לִפְנֵי הַכְּנִיסָה לְאַרְץ, מְבַקֵּשׁ מֹשֶׁה מִהָעַם לְשִׁים לֵב הַיָּטֵב לְכָל הַפְּתוּב בַּתּוֹרָה, לְכָל הָעֲרֻכִים, הַתּוֹבְנֹת וְהַנְּחִיּוֹת לְחַיִּים, וּבְמִקְבִּיל הוּא מְבַקֵּשׁ מֵהֶם לֹא לְשַׁכַּח אֶת הַלֵּב, אֶת הָרִגְשׁ, אֶת הָאֲנוּשִׁיּוֹת וְהַחֲמֵלָה, כְּדֵי שֶׁבְּסוֹפוֹ שֶׁל דְּבָר בְּמִזְג הַנִּכּוֹן תִּתְקַבְּלֶנָה הַחֲלֻטוֹת הַנִּכּוֹנוֹת, וְהָאָדָם וְהָעַם יִתְנַהֲלוּ וְיִלְכוּ בְּשִׁבִיל הַדָּהָב וּבְדָרֶךְ הָרְאוּיָה.

למלים האחרונות שאומר האדם בחייו יש פְּעָמִים רבות משמעות גדולה יותר מאשר דבורים אחרים שאמר במהלך החיים.

המלים האחרונות באות לסכם, להורות דרך וכוון, ומהות מעין צוואה וחתומת הדברים.

פרשת האזינו חותמת במובנים רבים את חייו ודבריו של משה רבנו, גדול הנביאים, זה שהוציא את העם ממצרים, והובילם ארבעים שנה מול האתגרים הרבים במדבר, עד שהביאם אל מפתנה של הארץ המבטחת.

במשפטי הסיום של חייו אומר משה בין היתר שתי מלים משמעותיות, שנתנות להבנה בשני אופנים - 'שימו לבבכם'.

המלים הללו לקוחות מתוך המשפט השלם שאומר משה: "ויכל משה לדבר את כל הדברים האלה אל כל ישראל, ויאמר אליהם שימו לבבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום".

הבטוי 'שימו לבבכם' בפשוטות בא לומר - שימו לב לדברים הרבים שאמרתי לכם, תנו להם תשומת לב.

פרשת האזינו

לֹב « הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֲדַבְּרָה וְתִשְׁמַעַי
הָאָרֶץ אֲמַר־פִּי: » יַעֲרֹף בַּמָּטֶר לִקְחֵי
תִּזְלַב בַּטָּל אֲמַרְתִּי בַשְּׁעֵרִים עַל־יַדְּשֵׁא
וְכַרְבִּיבִים עַל־יַעֲשֹׁב: » כִּי שֵׁם יְהוָה
אֶקְרָא הִבּוּ גִדְל לְאֱלֹהֵינוּ: » הַצּוּר
תָּמִים פָּעֵלוּ כִּי כָל־דַּרְכָּיו מִשְׁפָּט אֵל
אֲמוּנָה וְאִין עוֹל צַדִּיק וַיִּשֶׁר הוּא:
הַ שַׁחַת לוֹ לֹא בָנִיו מוֹמֵם דוֹר עֲקָשׁ
וּפְתַלְתַּל: » הַלְיֵהוּהָ תַגְמְלוּ־זֹאת עִם

ה' רבתי והיא חביבה לעצמה.

אונקלוס

« אֲצִיתוּ שְׁמַיָא וְאִמְלַל וְתִשְׁמַע אֶרְעָא
אֲמַרֵי פִימִי: » וְבִסָּם כְּמַטְרָא אִילְפִינִי
יִתְקַבַּל כְּטָלָא מִימְרֵי כְרוּחֵי מַטְרָא
דְּנִשְׁבִּין עַל דְּתַתָּא וּכְרִיסִי מִלְקוּשָׁא
דִּי עַל עֵשְׂבָא: » אֲרִי בִשְׂמַא דִּי אֲנָא
מִצְלִי הִבּוּ רַבּוּתָא קָדָם אֱלֹהֵנָא:
י תְּקִיפָא דְשְׁלֵמִין עוֹבְדוּהִי אֲרִי כֹל
אוֹרְחַתָּה דִּינָא אֱלֹהָא מִהִימָנָא דְמִן
קְדָמוּהִי עוֹלָה לֹא נְפִיק מִן קָדָם
דְּנֹפְאֵי וְקִשִּׁיט הוּא: » תְּכִיְלוּ לְהוֹן לֹא
לֵה כְּנָא דִּי פִלְחוּ לְטַעֲוֹתָא דְרָא
דְּאֲשְׁרֵי עוֹבְדוּהִי וְאֲשַׁתְּנִיּוּ: » הָא קָדָם
?? אַתּוּן גְּמִלִין דָּא עֲמָא דְקַבִּילוּ

רש"י

כתרגומו: 'כרוחי מטרא', מה הרוחות הללו
מחזיקין את העשבים ומגדלים אותם, אף
דברי תורה מגדלין את לומדיהן. ו'כרביבים',
טפי מטרא. ונראה לי על שם שירה כחץ
נקרא רביב כמו דאמר: 'רובה קשת'. דשא,
ארברי"ץ (גראוגויכס), עטיפת הארץ מכסה
בירק. עשב, קלח אחד קרוי עשב, וכל מין
ומין לעצמו קרוי עשב: (ג) כי שם ה'
אקרא, הרי 'כי' משמש בלשון 'כאשר',
כמו: 'כי תבואו אל הארץ', כשאקרא ואוכר
שם ה', אתם הבו גדל לאלהינו וברכו שמו.
מבאן אמרו שעונין: "ברוך שם כבוד
מלכותו", אחר ברכה שבמקדש: (ד) הצור
תמים פעלו, אף על פי שהוא חזק כשמביא
פרענות על עוברי רצונו, לא בשטף הוא
מביא כי אם בדין, כי תמים פעלו. אל
אמונה, לשלם לצדיקים צדקתם לעולם
הבא, ואף על פי שמאחר את תגמולם, סופו
לאמן את דבריו. ואין עול, אף לרשעים
משלם שכר צדקתם בעולם הזה. צדיק וישר
הוא, הכל מצדיקים עליהם את דינו, וכך
ראוי וישר להם. צדיק מפי הבריות וישר
הוא וראוי להצדיקו:

(א) האזינו השמים, שאני מתרה בהם
בישראל, ותהיו אתם עדים בדבר שפך
אמרתיה להם שאתם תהיו עדים, וכן 'ותשמע
הארץ'. ולמה העיד בהם שמים וארץ? אמר
משה: 'אני בשר ודם, למחר אני מת, אם
יאמרו ישראל: לא קבלנו עלינו הברית, מי
בא ומכחישם? לפיכך העיד בהם שמים
וארץ, עדים שהם קיימים לעולם, ועוד, שאם
יזכו, יבואו העדים ויתנו שכרם: הגפן תתן
פריה והארץ תתן יבולה, והשמים יתנו טלם,
ואם יתחזבו תהיה בהם יד העדים תחלה:
"ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה
לא תתן את יבולה", ואחר כך: "ואבדתם
מהרה", על ידי העובדי כוכבים: (ב) יערף
במטר לקחי, זו היא העדות שתעידו, שאני
אומר בפניכם, תורה שנתי לישראל שהיא
חיים לעולם, במטר הזה שהוא חיים לעולם,
כאשר יערפו השמים טל ומטרא. יערף, לשון
שיר, וכן 'ירעפו דשן', "יערפו טל". תזל
בטל, שהכל שמחים בו, לפי שהמטר יש
בו עצבים לבריות (ספרים אחרים: יש
עצבים בו), כגון הולכי דרכים ומי שהיה
בורו מלא יין. בשערם, לשון רוח סערה

אורייתא ולא חכמינו הלא הוא אבויך
ואת די לה הוא עבדך ואתקנך:
י אדכר יומין דמן עלמא אסתפל
בשני דר ודר שאל אבויך ויתוי לך
סביד וימרון לך: ב באחסנא עלאה
עממא בפרשותה בני אנשא קיים
תחומי עממא למנן בני ישראל:
ג ארי חולקא דני עמה יעקב עדב
אחסנתה: ד ספיק צרפיהון בארעא
מדכרא ובית צחנא את דר לית מנא

נבל ולא חכם הלא הוא אבויך קנך
הוא עשך ויכנך: שני זכר ימות עולם
בינו שנות דר ודר שאל אבויך ויגדך
זכניך ויאמרו לך: ח בהנחל עליון גוים
בהפרידו בני אדם יצב גבלת עמים
למספר בני ישראל: ט כי חלק יהיה
עמו יעקב חבל נחלתו: י ומצאהו
בארץ מדבר ובתהו ילל ישמון ויסבבנהו

רש"י

והנחיל לכם ימות המשיח והעולם הבא.
שאל אבויך, אלו הנביאים שנקראו אבות, כמו
שנאמר באלהיו: "אבי אבי רכב ישראל".
זכניך, אלו החכמים ויאמרו לך, הראשונות:
(ח) בהנחל עליון גוים, כשהנחיל הקדוש
ברוך הוא למכעיסיו את חלק נחלתם, הציפס
ושטפס. בהפרידו בני אדם, כשהפיץ דור
הפלגה היה בידו להעבירם מן העולם ולא
עשה כן, אלא "יצב גבולות עמים", קצמם
ולא אבדם. למספר בני ישראל, בשביל
מספר בני ישראל, שעתידין לצאת מבני שם,
ולמספר שבעים נפש של בני ישראל שיורדו
למצרים, הציב גבולות עמים שבעים לשון:
(ט) כי חלק ח' עמו, למה כל זאת? לפי
שהיה חלקו כבוש ביניהם ועתיד לצאת. ומי
הוא חלקו? עמו, ומי הוא עמו? יעקב חבל
נחלתו, והוא השלישי באבות, המשלש בגי'
זכיות: זכות אבי אביו, וזכות אביו, וזכותו,
הרי ג', כחבל הזה שהוא עשוי בגי' גדילים.
והוא ובניו היו לו לנחלה, ולא ישמעאל בן
אברהם, ולא עשו בנו של יצחק: (י) ומצאהו
בארץ מדבר, אותם מצא לו נאמנים בארץ
המדבר, שקבלו עליהם תורתו ומלכותו ועלו,
מה שלא עשו ישמעאל ויושבי הר שעיר,
שנאמר: "ונוח משעיר למו, הופיע מהר
פארן". ובתהו ילל ישמון, ארץ ציה ושקמה,

(ח) שחת לו וגו', כתרגומו: תבילו להון
ולא ליה. בניו מוקם, בניו היו, והשחתה
שהשחיתו היא מוקם. בניו מוקם, מוקם
של בניו היה ולא מומן. דור עקש,
עקום ומעקל, כמו: "ואת כל הישרה
יעקשו", ובלשון משנה: 'חלדה ששניה
עקומת ועקושות. ופתלתל, אנטורטליי"ש
(פערדעהט, פעררויקעלט), כפתיל הזה
שגודלין אותו ומקיפין אותו סביבות הגדיל.
פתלתל, מן התבות הפפולות, כמו: ירקרק,
אדמדם, סחרחר, סגלגל: (ו) חלח' תגמלו
זאת, לשון תימה, וכי לפניו אתם מעציבין,
שיש בידו ליפרע מכם, ושהטיב לכם בכל
הטובות? עם נבל, ששכחו את העשוי
להם. ולא חכם, להבין את הנולדות, שיש
בידו להטיב ולהרע. הלא הוא אבויך קנך,
שקנך, שקנך בקן הפלעים ובארץ חוקה,
שקנך בכל מיני תקנה. הוא עשך, אמה
באמות. ויכנך, אחרי כן בכל מיני בסיס
וכן, מכם כתינים, מכם נביאים ומכם מלכים,
כך שהכל תלוי בו: (ז) זכר ימות עולם,
מה עשה בראשונים שהכעיסו לפניו. בינו
שנות דר ודר, דור אנוש, שהציוף עליהם מי
אוקנוס, ודור המבול ששטפם. דבר אחר:
לא נתתם לבבכם על שעבר, "בינו שנות
הדר ודר", להבא, שיש בידו להטיב לכם

אונקלוס

אשר נתון סחור סחור לשכנתה אלפון פתגמי אורימא נטרון קבבת עיניהון: " כַּנְשָׁר דְּמַחֲשֵׁל לְקַנְהָ עַל בְּנֵיהִי מִתְחַפֵּף פְּרִים גְּדוּפוּהִי מִקְּבֵלֵהוֹן מִנְּטֵלֵהוֹן עַל תְּקוּף אַבְרוּהִי: " בַּלְחֻדִּיהוֹן עֲתִיד לֵאשְׁרִייתְהוֹן בְּעֵלְמָא דְהוּא עֲתִיד לֵאחַתְדָתָא וְלֹא יִתְקַנֵּם קְדְמוּהִי פְלִחֵן טַעֲוֹן: " אֲשֶׁרֵנוֹן עַל תְּקַפִּי אֲרַעָא וְאוּקְלָנוֹן בַּת סְנֵאִיהוֹן וְהֵב לְהוֹן

יְבוֹנְנֵהוּ יִצְרָנְהוּ בְּאִישׁוֹן עֵינֵיו: " כַּנְשָׁר יַעִיר קָנוֹ עַל־גּוֹזְלוֹ וְיַחַף יַפְרֵשׁ בְּנִפְיוֹ יִקְחֵהוּ יִשְׁאֵהוּ עַל־אֲבֵרְתוֹ: " יְהוּה בְּדָד יִנְחֵנוּ וְאִין עֲמוֹ אֶל נִכְר: " שְׁלִישִׁי יִרְבְּבֵהוּ עַל־בַּמַּתִּי בְּמוֹתֵי כְּתִיב אֶרֶץ וַיֹּאכַל תְּנוּבַת שְׂדֵי וַיִּנְקְהוּ דְבִשׁ מִפְּלַע וְשִׁמּוֹן

רש"י

אינו נוטלן ברגליו כשאר עופות, לפי ששאר עופות יראים מן הנשר, שהוא מגביה לעוף ופורח עליהם, לפיכך נושאן ברגליו מפני הנשר, אבל הנשר אינו ירא אלא מן החץ, לפיכך נושאן על כנפיו, אומר: 'מוטב שייקנס החץ בי ולא בכני', אף הקדוש ברוך הוא: "וְאִשָּׁא אֲתַכֶּם עַל כְּנָפֵי נְשָׂרִים", כִּשְׁנִסְעוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם וְהִשְׁיִגוּם עַל הַיָּם, הֵיוּ זוֹרְקִים בָּהֶם חֲצִיִּים וְאֶבְיֵי בְּלִיִּסְטְרָאוֹת, מִיָּד: " וַיִּסַּע מִלֶּאֶד הַאֲלֹהִים יְגוֹ', וְכַאֲ בֵּין מַחְנֵה מִצְרַיִם יְגוֹ': " (ב) ח' בְּדָד, ה' - בְּדָד וְכַטֵּב נִהְגָּם בְּמִדְבָּר, וְאִין עֲמוֹ אֶל נִכְר, לֹא הָיָה כַח בְּאֶחָד מִכָּל אֱלֹהֵי הַעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים הַהֲרֹאוֹת כְּחוֹ וְלֵהֲלַחֵם עִמָּהֶם. וְנִבְוֵתֵינוּ דְרַשׁוּהוּ עַל הַעֲתִיד, וְכֵן תְּרַגַּם אוֹנְקְלוֹס. וְאִנִּי אוֹמֵר דְּבָרֵי תּוֹכְחָה הֵם לְהַעֲדֵי הַשָּׁמַיִם וְהָאֲרֶץ, וְהֵאָה הַשִּׁירָה לְהֵם לְעַד, שְׁפוּפֵן לְגַד וְלֹא יִזְכְּרוּ הַרְאִשׁוֹנוֹת שְׁעֵשָׂה לְהֵם, וְלֹא הַנּוֹלְדוֹת שֶׁהוּא עֲתִיד לַעֲשׂוֹת לְהֵם, לְפִיכָךְ צְרִיף לִישׁב הַדָּבָר לְכַאֵן וּלְכַאֵן, וְכֵל הַעֲנֵן מוֹסֵב עַל "זָכַר יְמוֹת עוֹלָם, בִּינוּ שְׁנוֹת דְּר־וֹדֵד", כֵּן עֲשָׂה לְהֵם, וְכֵן עֲתִיד לַעֲשׂוֹת, כֵּל זֶה הָיָה לְהֵם לְזָכֹר: (ג) יִרְבְּבֵהוּ עַל־בַּמַּתִּי אֲרֵץ, כֵּל הַמְקַרָּא פְתַרְגוּמוֹ. יִרְבְּבֵהוּ יְגוֹ', עַל שֵׁם שְׂאֲרֵץ יִשְׂרָאֵל גְּבוּהָה מִכָּל הָאֲרָצוֹת. וַיֹּאכַל תְּנוּבַת שְׂדֵי, אֵלוֹ פְרוֹת אֲרֵץ יִשְׂרָאֵל שְׁקֵלִים לְנוּב וְלֵהֲתַבְשֵׁל מִכָּל פְרוֹת הָאֲרָצוֹת. וַיִּנְקְהוּ דְבִשׁ מִסְּלַע, מַעֲשֵׂה בְּאֶחָד שְׂאֵמֵר לְבָנוּ בְּסִיכְנֵי: 'הָבֵא לִי קְצִיעוֹת מִן

מקום יללת תנינים ויבנות יענה, אף שם נמשכו אחר האמונה, ולא אמרו למשה: 'היאך נצא למדברות, מקום ציה ושקמה?' כענין שנאמר: "לכתף אחרי במדבר". וסבבנהו, שם סבבם והקיפם בעננים וסבבם בדגלים לארבע רוחות, וסבבן בתחתית הנה, ששפחה עליהם כגיית. יבוננהו, שם, בתורה ובינה. יצרנהו, מנחש, שרה, ועקרב ומן העובדי כוכבים. באישון עינו, הוא השחר שבעין שהמאור יוצא הימנו. ואונקלוס תרגם: "ומצאהו", וספיקהו כל צרכו במדבר, כמו: "ומצא להם", "לא ימצא לנו הנה". וסבבנהו, אשר נתון סחור סחור לשכנתה, אהל מועד באמצע וד' דגלים לד' רוחות: (א) כנשר יעיר קנו, נהגם ברחמים ובחמלה כנשר הזה רחמי על בניו, ואינו נכנס לקנו פתאם, עד שהוא מקשקש ומטרף על בניו בכנפיו בין אילן לאילן, בין שוכה לתקרתה, כדי שיעורו בניו ויהא בהן כח לקבלו. יעיר קנו, יעורר בניו. על־גוזליו ירחף, אינו מקביד עצמו עליהם, אלא מחפף, נוגע ואינו נוגע, אף הקדוש ברוך הוא, שדי לא מצאנוהו שגיא כח, כשבא לימן תורה, לא נגלה עליהם מרוח אחת אלא מד' רוחות, שנאמר: "ה' מסיני בא ונרח משעיר למו, הופיע מהר פארן, ואתה מרכבות קדש", "אלה מתימן בא", זו רוח רביעית. ירש כנפיו יקחהו, כשבא ליטלן ממקום למקום,

אונקלוס

בזת שליטי קרוין ונכסי יתבי כרכין
תקפיו: י' זהב להון בזת מלכיהון
ושליטיהון עם עומר רב רביהון
ותקפיהון עמא דארעהון
ואחסנתהון עם בזת חיליהון
ומשריתהון ודם גבריהון אתעד
כמא: י' ועתר ישראל ובעט אצלח
תקוף קנא נכסין ושבק פלסון אלקה
דעבדה וארגיז קדם תקיפא דפרקה:
י' אקניאו קדמוהי בפלסון טעון
בתועבתא ארגיוו קדמוהי: י' דכחו
לשרין דלית בהון צרוף דחלן דלא
ידענן חדתא די מקריב אתעבידא:
לא אתעסקו בהון אבהתכון:

מחלמיש צור: י' חמאת בקר וחלב צאן
עם חלב פרים ואילים בגיבשן
ועתודים עם חלב כליות חמה ודם ענב
תשתה חמר: י' וישמן ישרון ויבעט
שמנת עבית בשית וימש אלוה עשהו
וינבל צור ישעתו: י' יקנאהו בורים
בתועבת וכעיסהו: י' יזבחו לשרים
לא אלה אלהים לא ידעום חדשים
מקרב פאו לא שערום אבתיכם:

רש"י

החבית. הלף ומצא הדבש צף על פיה,
אמר לו: 'זו של דבש היא', אמר לו:
'השקע נדך לתוכה ואתה מעלה קציעות
מתוכה'. וישמן מחלמיש צור, אלו זיתים של
גוש חלב: (ד) חמאת בקר וחלב צאן,
זה היה בימי שלמה, שנאמר: "עשנה בקר
בראים ועשרים בקר רעי ומאה צאן". עם
חלב פרים, זה היה בימי עשרת השבטים,
שנאמר: "ואוכלים פרים מצאן". חלב כליות
חמה, זה היה בימי שלמה, שנאמר: "ויהי
לחם שלמה וגו'". ודם ענב תשתה חמר,
בימי עשרת השבטים 'השוותים במזקני יין':
(ג) בתי ארץ, לשון גבה. שדי, לשון שדה.
חלמיש צור, הקפז וחזקו של סלע. כשאינו
דבוק למתה שלא תתרוי נקוד 'חלמיש' וכשהוא
דבוק נקוד 'חלמיש': (ד) חמאת בקר, הוא
שומן הנקלט מעל גבי החלב. וחלב צאן,
חלב של צאן, וכשהוא דבוק נקוד 'חלב',
כמו "בחלב אמו". פרים, כבשים. ואילים,
כמשמעו. בגיבשן, שמנים היו. כליות חמה,
חטים שמנים כחלב כליות, וגסין ככוליא.
ודם ענב, היה שותה טוב (צריך לומר: ענב)
וטועם יין חשוב. חמר, יין בלשון ארמי.
חמר, אין זה שם דבר, אלא לשון משבח

בטעם, ווינו"ש בלע"ז (ווינוג). ועוד יש
לפרש שני מקראות הללו אחר תרגום של
אונקלוס: 'אשרינון על תקפי ארעא וכו':
(טו) עבית, לשון עבי. בשית, כמו "כפית",
לשון: כי פסה פניו בחלבו, כאדם ששמן
מבפנים ונסליו נכפלים מבחוץ, וכן הוא
אומר: "ויעש פימה עלי כסל". בשית, יש
לשון קל בלשון 'כפוי' כמו: "וכסה קלון
ערום", ואם כתב 'כפית' דגש, היה נשמע
כפית את אחרים, כמו: "כי פסה פניו".
וינבל צור ישעתו, גנהו ובזהו, כמו שנאמר:
"אחוריהם אל היכל ה' וגו'", אין נבול גדול
מזה: (טז) יקנאהו, הבעירו חמתו וקנאתו.
בתועבת, במעשים תעובים בגון משכב זכור
וכשפים, שנאמר בהם "תועבה": (יז) לא
אלה, בתרגומו: דלית בהון צרוף, אלו היה
בהם צרוף לא היתה קנאה כפולה כמו עכשו.
חדשים מקרב פאו, אפלו העובדי כוכבים
לא היו רגילים בהם, עובד כוכבים שהיה
רואה אותם, היה אומר: 'זה צלם יהודי'. לא
שערום אבתיכם, לא יראו מהם, לא עמדה
שערתם מפניהם. נדך שערות האדם לעמד
מחמת יראה, כך נדרש בספרי. ויש לפרש
עוד "שערום", לשון 'ושעירים יקדו שם',

אונקלוס

יח דחלא תקיפא דבראך אתנשתא
שבקתא פלחן אלהא דעבדך: י" ויגלי
קדם יי ותקף רגזה מדארגיוו קדמוהי
בנין ויבגן: כ ויאמר אסלק שכנתי
מניהון גלי קדמי מא זחי בסופיהון
אריגרא דאשני אנון בניא דלית בהון
הימנו: כ" אנון אקניאו קדמי בלא
דחלא ארגיוו קדמי בפלחן טעון
ואנא אקננון בלא עם בעמא טפשא
ארגנון: כ" ארי קרום תקיף כאשא
נפק מקדמי רגזו ושצי עד שאול
ערעית ואספ ארעא ועלמה ושצית
עד ספי טורניא: כ" אספ עליהון
בישין מקתשי אשצי בהון: כ" נפיחי
כפן ואכולי עוף וכתישי רוחין בישון
ושן חיות ברא אגרי בהון

יח צור ילדך תשׁו ותשׁבח אל מחללך:
רביעי י" וירא יהוה וינאץ מפעם בניו
ובנתיו: כ ויאמר אסתירה פני מהם
אראה מה אחריתם כי דור תהפכת
המה בנים לא-אמן בם: כ" הם קנאוני
בלא-אל פעסוני בהבליהם ואני
אקניאם בלא-עם בגזי נבל אכעיסם:
כ" כיראש קדחה באפי ותיקד עד-
שאול תחתית ותאכל ארץ ויבלה
ותלהט מוסדי הרים: כ" אספה עלימו
רעות חצי אכלה-בם: כ" מזו רעב
ולחמי רשף וקטב מירי ושן-בהמת

י" ועידא

רש"י

בערה. ותיקד, בכס עד היסוד. ותאכל ארץ
ויבלה, ארצכם ויבלה. ותלהט, ירושלים
המיוסדת על ההרים, שנגאמר: "ירושלים
הרים סביב לה": (בג) אספה עלימו רעות,
אחבר רעה על רעה, לשון "ספו שנה
על שנה", "ספות הרנה", "עולותיכם ספו
על זבחיכם". דבר אחר "אספה", אכלה,
כמו "פן תספה". חצי אכלה-בם, כל חצי
אשלים בהם, וקללה זו לפי הפרשנות
לברכה היא: חצי פלים והם אינם פלים:
(כד) מזו רעב, אונקלוס תרגם: נפיחי
כפן, ואין לי עד מוכיח עליו. ומשמו
של רבי משה הדרשן מטילוש"א שמעתי:
שעירי רעב, אדם בחוש מגדל שער על
בשרו. מזו, לשון ארמי שער, מזא, דהנה
מהפך במזא. ויהמי רשף, השדים נלחמו
בהם, שנגאמר: "ובגי רשף יגביהו עוף",
והם שדים. וקטב מירי, וקריחות שד
ששמו מירי. קטב, קריחה, כמו "אחי
קטבך שאול". ושן-בהמת, מעשה הנה והיו

שעירים הם שדים, לא עשו אבותיכם
שעירים הללו: (יח) תשׁו, תשׁבח. ורבותינו
דרשו: כשפא להטיב לכם, אתם מכעיסין
לפניו ומתישין כחו מלהטיב לכם. אל
מחללך, מוציאך מרחם, לשון "חלל
אילות", "חיל פילדה": (כ) מה אחריתם,
מה תעלה בהם בסופם. כי דור תהפכת
המה, מהפכין רצונו לכעס. לא-אמן בם,
אין גדולי נקרים בהם, פי הוריתים דרך
טובה וסרו ממנה. אמן, לשון "יהי אמן",
נודרטור"ה בלע"ז (ערציהען, ערנעהרן). דבר
אחר: "אמן", לשון אמונה פתרגומו, אמרו
בסיני "נעשה ונשמע", ולשעה קלה בטלו
הבטחתם ועשו העגל: (כא) קנאוני, הבעירו
תמתי. בלא-אל, בדבר שאינו אלה. בלא-
עם, בעובדי כוכבים שאין להם שם, כמו
שנגאמר: "הן ארץ פשדים זה העם לא היה",
ובעשו הוא אומר: "בזוי אתה מאד". בגזי
נבל אכעיסם, אלו המינים, וכן הוא אומר:
"אמר נבל בלבו אין אלהים": (כב) קדחה,

אונקלוס

עם חמת תניגא דןחלין בעפרא: ^א מקרא תתכל תרבא ומתניגא תרגת מותא אף עולמיהון אף עולמתהון נגייהון עם אנש סביהון: ^ב אמרית אחול רגזי עליהון ואשצנון אבטל מבני אנשא דוכרגיהון: ^ג אלולפון רגזא דסגא פניש דילמא תרבא בעל דבא דילמא ימרון דנא תקיפת לנא ולא מן קדם יי הות כל דא: ^ד ארי עם מאבדי עצה אנון ולית בהון סוקלתנו: ^ה אלו חכימו אסתפלו בדא סברו מא יהי בסופיהון: ^ו אכדון ירדוף חד אלפא ויתרין יערקון לרבותא אלהן ארי תקיפהון

אשלחכם עם־חמת וזחלי עפר: ^א מחוץ תשפלתרב ומחדרים אימה גם־בחור גם־בתולה יונק עם־איש שיבה: ^ב אמרתי אפאיכם אשפיתה מאנוש זכרם: ^ג לולי בעם אויב אגור פנינפרו צרימו פניאמרו ידנו רמה ולא יהיה פעל כל־זאת: ^ד פריגוי אבד עצות המה ואין בהם תבונה: ^ה חמישי כט לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם: ^ו איכה ירדף אחד אלף ושנים יניסו רבבה אמלא פיצורם מכרם ויהיה

רש"י

הרחלים נושכין וממיתין. חמת וזחלי עפר, ארס נחשים המהלכים על גזונם על העפר, פמים הזוחלים על הארץ. וזחילה, לשון מרוצת המים על העפר, וכן כל מרוצת דבר המשפסף על העפר והולך: (ב) מחוץ תשפלתרב, מחוץ לעיר תשפלים חרב גיסות. ומחדרים אימה, כשבורח ונמלט מן החרב, תדרי לבו נוקפים עליו מחמת אימה, והוא מת והולך בהי. דבר אחר: "ומחדרים אימה", בבית תהיה אימת דבר, כמה שנאמר: "כי עלה מות בחלונינו", וכן תרגם אונקלוס. דבר אחר: "מחוץ תשפלתרב", על מה שעשו בחוצות, שנאמר: "ומספר חוצות ירושלים שמתם מזבחות לבשת". ומחדרים אימה, על מה שעשו בתדרי תדרים, שנאמר: "אשר זקני בית ישראל עושים בחשך בתדרי משפיות": (ב) אמרתי אפאיכם, אמרתי בלבי אפאה אותם. ויש לפרש "אפאיכם", אשיתם פאה, להשליכם מעלי הפקר, ודגמתו מצינו בעזרא: "ותתן להם ממלכות ועממים ותחלקם לפאה", להפקר, וכן חבדו מנחם. ויש פותרים אותו בתרגומו: "יחול רגזי

עליהון, ולא יתכן, שאם בן היה לו לכתב: 'אאפאיכם', אחת לשמוש, ואחת ליסוד, כמו: "אאארך", "אאמצכם כמו פי", והא התיכונה אינה ראויה בו כלל. ואונקלוס תרגם אחר לשון הבריתא השנויה בספרי החולקת תבה זו לג' תבות: אמרתי אף אי הם, אמרתי באפי: אמתם כאלו אינם, שיאמרו רואיכם עליהם: אייה הם? (ב) לולי בעם אויב אגור, אם לא שפעס אויב כגוס עליהם להשחיתם, ואם יוכל להם וישחיתם, יחלה הגדלה בו, ובאלהיו, ולא יחלה הגדלה בי, וזהו שנאמר: "פן יגברו צרימו", יגברו הדבר לתלות גבורתו בעבודת נוכבים, שאין הגדלה שלו. פניאמרו ידנו רמה וגו': (ב) כי, אותו גוי. אבד עצות המה ואין בהם תבונה, שאלו היו חכמים ישכילו זאת: "איכה ירדף גוי": (ב) יבינו לאחריתם, יתנו לב להתבונן לסוף פרענותם של ישראל: (ג) איכה ירדף אחד, ממנו אלף מישאל. אמלא פיצורם מכרם וח' חסגרים, מכרם ומסרם בגונו, דליבר"ר בלע"ז (איבערעבעען):

אונקלוס

מסרנון וי אש למנון: ארי לא
 כתתקפא תקפאון ובעלי דבבנא הו
 דבנא: ארי כפרענות עמא דסדום
 פרענותהון ולקוההון כעם עמדה
 מתהון בישין פרישי חינו והשלמת
 עובדיהון כמרוההון: הא קמרת
 תנינא כס פרענותהון וקריש פתני
 חוין אכנאין: הלא כל עובדיהון
 גלו קדמי גניזין ליום דינא באוצרי:
 קדמי פרענותא ואנא אשלם לעדן
 דיגלון מארעהון ארי קריב יום
 תבנהון ומפיע דעתיד להון: ארי
 דיין וי דינא דעמה ופרענות עבדהי

הסגירם: לא כי לא כצורנו צורם
 ואיבנו פלילים: כי מגפן סדם גפנם
 ומשדמות עמרה ענבמו ענבירוש
 אשבלת מורת למו: חמת תנינם
 יינם וראש פתנים אכור: הלא הוא
 כמם עמדי חתום באוצרתי: לי נקם
 ושלם לעת תמוט רגלם כי קרוב יום
 אידם וחש עתדת למו: כי ידיו יהנה
 עמו ועל עבדיו יתנחם כי יראה כי

רש"י

וישלם להם כמעשיהם. הנקם ישלם להם
 גמולם. ויש מפרשים 'ישלם', שם דבר כמו
 'ישלום', והוא מגזרת: 'והדבר אין בהם',
 כמו והדבור, ואימתי אשלם להם. לעת תמוט
 רגלם, בשתתום זכות אבותם, שהם סמוכים
 עליו. כי קרוב יום אידם, כשארצה להביא
 עליהם יום איד, קרוב ומזמן לפני להביא
 על ידי שלוחים הרבה. וחש עתדת למו,
 ומהר יבאו העתידות להם. וחש, כמו 'ימהר
 יחישנה'. עד כאן העיד עליהם משה דברי
 תוכחה להיות השירה הזאת לעד, כשתבא
 עליהם הפרענות ידעו שאני הודעתיים מראש,
 מכאן נאלף העיד עליהם דברי תנחומין
 שיבאו עליהם ככלות הפרענות ככל אשר
 אמר למעלה: 'והיה כי יבואו עליך וגו'
 הכרחה והקללה וגו' ושב ה' אליהי את
 שבויהך וגו': (לו) כי ידיו ה' עמו, כשישפט
 אותם ביסורין הללו האמורים עליהם, כמו
 "כי גם ידיו עמים", (יזסר עמים). כי זה
 אינו משמש לשון דהא לתת טעם לדברים
 של מעלה, אלא לשון תחלת דבור, כמו "כי
 תבאו אל הארץ", כשיבאו עליהם משפטים
 הללו ויתנחם הקדוש ברוך הוא על עבדיו
 לשוב ולרחם עליהם. יתנחם, לשון הפך
 מחשבה להטיב או להרע. כי יראה כי אולת

(לא) כי לא כצורנו צורם, כל זה היה
 להם לאויבים להבין שהשם הסגירם, ולא
 להם ולא להיהם הנצחון, שהרי עד הנה
 לא יכלו כלום אלהיהם כנגד צורנו, כי
 לא כסלענו סלעם, כל צור שבמקרא לשון
 סלע. ואויבנו פלילים, ועקשו אויבנו
 שופטים אותנו, שהרי צורנו מכרנו להם,
 (ספרים אחרים: הרי שצורנו מכרנו להם):
 (לב) כי מגפן סדם גפנם, מוסב למעלה:
 אמרתי בלבי אפאיהם, אשבית זכרם, לפי
 שמעשיהם מעשה סדם ועמורה. שדמות,
 שדה תבואה, כמו: 'ושדמות לא עשה
 אכל', 'בשדמות קרוון'. ענבירוש, עשב
 מר. אשבלת מורת למו, משקה מר ראוי
 להם, לפי מעשיהם פרענותם, וכן תרגם
 אונקלוס: 'ותשלמת עובדיהון כמרוההון':
 (לג) חמת תנינם יינם, כתרגומי: 'הא
 קמרת תנינא כס פרענותהון', הנה כמירות
 נחשים כוס משתה פרענותם. וראש פתנים,
 כוסם, שהוא אכור לנשוף. אויב אכורי יבא
 ויפרע מהם: (לד) הלא הוא כמם עמדי,
 כתרגומי, כסבורים הם ששכחתי מעשיהם?
 כלם גנוזים ושמורים לפני. הלא הוא, פרי
 גפנם ותבואת שדמותם כמוס עמדי: (לה) לי
 נקם ושלם, עמי נכון ומזמן פרענות נקם

צדיקיא יתפרע ארי גלי קדמוהי דבעון דתתקף צליהון מחת סנאה זהון מטלטלין ושיביקין: * וימר אן דתלתהון תקיפא דהוון רחיצין בה: * די תרב נכסתהון הוון אכלין שתן חמר נספיהון יקומון קעון ויסעדונוכון זהון עליוכן מגן: * חזו קעון ארי אגא אגא הוא ולית אלקה בר מני אגא ממית ומסיה מחינא ואף מסינא ולית מן די משויב: * ארי אתקניית בשמנא בית שכתתי ואמריית קים אגא לעלמין: * אם על חד תרין בחיור ברקא מסוף שמנא ועד סוף שמנא תתגלי חרבי ותתקף כדינא די אתיב פרענותא לסנאי ולבצלי דבבי אשלם: * ארוי גירי מדמא וחרבי

אזלת יד ואפס עצור ועזוב: * ואמר אי אלהימו צור חסיו בו: * אשר חלב ובחימו יאכלו ישתו יין נסיכם יקומו ויעזרכם יהי עליכם סתרה: * ראו | עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא ואין מדי מציל: * פראשא אל-שמים ידי ואמרת תי אנכי לעלם: * אם-שנותי ברק חרבי ותאחו במשפט ידי אשיב נקם לצרי ולמשנאי אשלם: * אשפיר חצי מדם וחרבי

רש"י

דגמתי וכמוני. ואין מדי מציל, הפושעים בי: (ט) כי אשא אל-שמים ידי, כי בחרון אפי אשא ידי אל עצמי בשבועה. ואמרת תי חיי אנכי, לשון שבועה הוא, אני נשבע "חיי אנכי": (מא) אם-שנותי ברק חרבי, אם אשנן את להב חרבי, כמו למען היות לה ברק, פלנדור (גלאנץ). ותאחו במשפט ידי, להניח מדת הרחמים באויבי שהרעו לכם, אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה. דבר אחר: "ותאחו ידי", את מדת המשפט להחזיק בה לנקם נקם. אשיב נקם וגו', למדו רבותינו באגדה, מתוך לשון המקרא, שאמר "ותאחו במשפט ידי", לא כמדת בשר נדם מדת הקדוש ברוך הוא: מדת בשר נדם זורק חץ ואינו יכל להשיבו, והקדוש ברוך הוא זורק חציו ויש בידו להשיבם כאלו אותן בידו, שהרי ברק הוא חצו, שנאמר בן "ברק חרבי, ותאחו במשפט ידי", והמשפט הזה לשון פרעניות הוא, בלע"ז יושטיצ"א (לויט געזעטץ בעשטראפען): (מב) אשפיר חצי מדם, האויב. וחרבי תאכל בשר, בשרם. מדם

יד, (כשיראה כי אזלת) יד האויב הולכת וחוזקת מאד עליהם ואפס בהם עצור ועזוב. עצור, נושע על ידי עוצר ומושל שיעצר בהם. עזוב, על ידי עזוב. עוצר הוא המושל העוצר בעם שלא ילכו מפגרים בצאתם לצבא על האויב, בלשון "לע"ז מיינטי"ט (סטארק טופהטלטיין) עצור, הוא הנושע במעצור המושל. עזוב, מתזק, כמו "ויעזבו את ירושלים עד החומה", "איף לא עזבה עיר תהלה": (לו) ואמר, הקדוש ברוך הוא עליהם. אי אלהימו, עבודת פוככים שעברו. צור חסיו בו, הסלע שהיו מתפסין בו מפני החמה והצנה, כלומר שהיו בטוחין בו להגן עליהם מן הרעה: (לח) אשר חלב ובחימו, היו אותן אלהות אוכלים, שהיו מקריבים לפניהם ושותים יין נסיכם. יהי עליכם סתרה, אותו הצור יהיה לכם מחסה ומסתור: (לט) ראו עתה, הבינו מן הפרעניות שהבאתי עליכם ואין לכם מושיע, ומן השועה שאושיעכם ואין מוחה כרדי. אני אני הוא, אני להשפיל ואני להרים. ואין אלהים עמדי, עומד כנגדי למחות עמדי,

אונקלוס

תקטול בעממיא מדם קטילן ושכין
לאעדאָה כתרין מריש סנאה ובעל
דכבא: ^מ שִׁבְחוּ עַמִּימָא עִמָּה אַרְי
פּרענות עבדוּהי צדיקיא יתפרע
ופרענות יתיב לסנאוהי ויכפר על
ארעיה ועל עמה: פ ^מ ואתא משה

האכל בשר מדם חלל ושבויה מראש
פרעות אויב: ^{מג} הרנינו גוים עמו כי
דסעבדיו יקום ונקם ישיב לצריו וכפר
אדמתו עמו: פ שביעו מד ויבא משה

רש"י

יִרְדֹּף אֶחָד מִן הָאֲמוֹת אֶלֶף מֵהֶם אִם לֹא כִי
צוּרָם מִכָּרָם, "כִּי לֹא כְצוּרָנוּ צוּרָם", הַפֶּל
כְּמוֹ שִׁפְרָשְׁתִּי עַד תִּכְלִיתוֹ. רַבִּי נַחֲמִיָּה דוּרְשָׁה
כִּלְפֵי הַעֹבְדֵי כּוֹכְבִים: "כִּי גוֹי אֲבָד עֲצוֹת
הָהָה", כְּמוֹ שִׁפְרָשְׁתִּי תַחֲלָה, עַד "וְאִיִּבְיָנוּ
פְּלִילִים": (לֵב) כִּי מִגִּזְלֵי סוֹרֵם נִפְגַּם, שֶׁל
הַעֹבְדֵי כּוֹכְבִים. וּמִשְׁרָמוֹת עֲמוּרָה וְגו', וְלֹא
יִשִּׁימוּ לָכֶם לְתַלּוֹת הַגְּדֻלָּה בִּי. עֲנִבְמוּ עֲנִבְרִי
רוּשׁ, הוּא שְׂאֵמֶר: "וְלֹא כֵעֵס אוֹיֵב אֲגוּר", עַל
יִשְׂרָאֵל הַתְּרַעֲלִים וְלַהֲמַרְרֵם. לְפִיכֹךְ "אֲשַׁכֵּלֵת
מִדֹּרֵת לְמוֹ", הַלְלִיעֵט אוֹתָם עַל מַה שֶׁעָשׂוּ
לְכַנִּי: (לֵב) חֲסֵת תַּנְיִנִם יִינָם, מוֹקֵן לְהִשְׁקוֹתָם
עַל מַה שֶׁעוֹשִׂין לָהֶם: (לֵד) כְּמֵס עֲמֹדִי,
אוֹתוֹ הַכּוֹס, שְׂנֵאָמֶר: "כִּי כּוֹס בִּידֵי ה' וְגו':"
(לח) לְעֵת תְּמוּזָה רַגְלָם, כְּעִנְיֵן שְׂנֵאָמֶר:
"תִּרְמֹסְנָה רַגְלֵי": (לו) בִּיַּדֵּינִי ה' עִמּוֹ, בְּלִשׁוֹן
זֶה מִשְׁמֵשׁ "כִּי יַדֵּינִי", בְּלִשׁוֹן דְּהֵאָו, וְאִין
יַדֵּינִי לִשׁוֹן יִסּוּרֵינִי, אֶלָּא כְּמוֹ: "כִּי יָרִיב אֶת
רִיבָם מִיַּד עוֹשְׁקֵיהֶם, כִּי יִרְאֶה כִּי אֲזַלֵּת יָד
וְגו':" (לז) וְאָמַר אִי אֱלֹהֵינוּ, הָאוֹיֵב יֹאמֵר:
"אִי אֱלֹהֵינוּ", שֶׁל יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שְׂאֵמֶר טִיטוּס
הִרְשֵׁעַ כְּשִׁבְדָּה אֶת הַפְּרֻכָּת, כְּעִנְיֵן שְׂנֵאָמֶר:
"וְתִרְאֵ אֹיִבְתִּי וְחִסְפָּה בּוֹשָׁה, הָאוֹמְרָה אֵלַי
אִי ה' אֱלֹהֵיךָ: " (לח) רְאוּ עֵתָה כִּי אָנִי וְגו',
אֲזִי וְגִלְיָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יִשְׁעוּתוֹ וְיֹאמֵר:
"רְאוּ עֵתָה כִּי אָנִי וְגו', מֵאִתִּי בָּאת
עֲלֵיהֶם הַרְעָה, וּמֵאִתִּי תָבֵא עֲלֵיהֶם הַטּוֹבָה.
וְאִין מִיַּד מִצְיָל, מִי שֶׁיִּצְיֵל אֶתְכֶם מִן הַרְעָה
אֲשֶׁר אָבִיא עֲלֵיכֶם: (ט) כִּי אֲשֹׁא אֶל שְׁמַיִם
יָדִי, כְּמוֹ "כִּי נִשְׂאֵתִי", תְּמִיד אָנִי מִשְׁרָה
מְקוֹם שְׁכִינְתִּי בְּשָׁמַיִם, כְּתַרְגוּמוֹ. אֶפְלוּ חֲלָשׁ

חָלַל וּשְׁבִיָּה, זֹאת תִּהְיֶה לָהֶם מֵעַן דָּם
חָלַלִי (סְפָרִים אַחֲרִים: חֲלָלִי דָם) יִשְׂרָאֵל
וּשְׁבִיָּה שֶׁשָּׁבוּ מֵהֶם. מֵרֵאשׁ פְּרַעוֹת אוֹיֵב,
מִפֶּשַׁע תַּחֲלַת פְּרָצוֹת הָאוֹיֵב, כִּי כְשֶׁהִקְדוּשׁ
בְּרוּךְ הוּא הִנֵּה נִפְרַע מִהַעֹבְדֵי כּוֹכְבִים, הִנֵּה
פּוֹקֵד עֲלֵיהֶם עוֹנָם וְעוֹנוֹת אֲבוֹתֵיהֶם מֵרֵאשִׁית
פְּרָצָה שֶׁפָּרְצוּ בְּיִשְׂרָאֵל: (מג) הַרְנִינוּ גוֹיִם
עִמּוֹ, לְאוֹתוֹ הַזְּמֵן וְשִׁבְחוּ הַעֹבְדֵי כּוֹכְבִים
אֶת יִשְׂרָאֵל: 'רְאוּ מַה שִּׁבְחָתָה שֶׁל אִמָּה זֹאת
שֶׁדָּבְקוּ בְּהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּכָל הַתְּלֹאוֹת
שֶׁעָבְרוּ עֲלֵיהֶם וְלֹא עֲנִיבוּהָ, יוֹדְעִים הִיוּ
בְּטוֹבוֹ וּבְשִׁבְחָהוּ'. כִּי דָם־עֲבָדֵי יִקוּם, שִׁפְכּוֹת
דְּמֵיהֶם, כְּמִשְׁמַעוֹ. וְנִקְּם יִשִּׁיב לְצַרְיוֹ, עַל
הַגּוֹל וְעַל הַחֲמָס, כְּעִנְיֵן שְׂנֵאָמֶר: "מִצְרַיִם
לְשִׁמָּה תִּהְיֶה, וְאָדוּם לְמִדְבַּר שֶׁמָּמָה מִחֲמַס
בְּנֵי יְהוּדָה", וְאָמַר "מִחֲמַס אֶחָד יַעֲקֹב
וְגו'". וְכִפָּר אֲדַמְתּוּ עִמּוֹ, וַיִּפְּסֵס אֲדַמְתּוּ
וְעִמּוֹ עַל הַצָּרוֹת שֶׁעָבְרוּ עֲלֵיהֶם, שֶׁעָשָׂה לָהֶם
הָאוֹיֵב. וְכִפָּר, לִשׁוֹן רִצְוֵי וַיִּפְּסֵס, כְּמוֹ "אֲכַפְרָה
פְּגִוִּי", אֲנַחְיָנָה לְרַגְזֵיהֶו. וְכִפָּר אֲדַמְתּוּ, וְמַה
הִיא אֲדַמְתּוּ? עִמּוֹ. כְּשֶׁעִמּוֹ מִתְחַנְּמִים, אֲרִצּוּ
מִתְחַנְּמָת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "רִצְיָתָה ה' אֲרִצְךָ",
בְּמָה רִצְיָתָה אֲרִצְךָ? "שִׁבְחָתָה שְׁבוֹת יַעֲקֹב".
בְּפָנִים אַחֲרִים הִיא נִדְרָשֶׁת בְּסַפְרֵי, וְנַחֲלִיקוּ בָּהּ
רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נַחֲמִיָּה, רַבִּי יְהוּדָה דוֹרֵשׁ כִּלְהַ
כְּנַגְדֵי יִשְׂרָאֵל, וְרַבִּי נַחֲמִיָּה דוֹרֵשׁ אֶת כִּלְהַ כְּנַגְדֵי
הַעֹבְדֵי כּוֹכְבִים, רַבִּי יְהוּדָה דוֹרֵשָׁה כִּלְפֵי
יִשְׂרָאֵל: "אֲמַרְתִּי אֶפְאִיְהִים", כְּמוֹ שִׁפְרָשְׁתִּי
עַד "וְלֹא ה' פָּעַל כָּל זֹאת", "כִּי גוֹי אֲבָד
עֲצוֹת הָהָה", אֲבָדוּ תוֹרָתִי, שֶׁהִיא לָהֶם עֲצָה
נְכוּנָה. "וְאִין בָּהֶם תְּבוּיָה", לְהַתְּבוּיָן אִיכָּה

ומליל ית כל פתגמי תשבחתא קדא קדם עמא הוא והושע בר נון: ¹⁰ ושיצוי משה למללא ית כל פתגמיא האלין עם כל ישראל: ¹¹ ובאמר להון שוי לבכון לכל פתגמיא די אנא מסהד בכון יומא רין די תפקדגון ית בניכון למטר למעבד ית כל פתגמי אורייתא קדא: ¹² ארי לא פתגם רקא הוא מנכון ארי הוא חייכון ובפתגמא קדין תורכון יומין על ארעא די אתון עקרין ית ירדנא תפון למייתה: פ ¹³ ומליל יי עם משה בכרן יומא קדין

וידבר את־כל־דברי השירה־הזאת באזני העם הוא והושע בן־נון: ¹⁰ ויכל משה לדבר את־כל־הדברים האלה אל־כל־ישראל: ¹¹ ויאמר אלהם שימו לבבכם לכל־הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום אשר תצוים את־בניכם לשמור לעשות את־כל־דברי התורה הזאת: ¹² כי לא־דבר רק הוא מכם כי־הוא חייכם וידבר הוה תאריכו ימים על־האדמה אשר אתם עברים את־הירדן שמה לרשתה: פ ¹³ מפסור מה

רש"י

כאשר מתחלתו: (טו) שימו לבבכם, צריך אדם שיהיה עיניו, ואזניו ולבו מכונים לדברי תורה, וכן הוא אומר: "בן אדם ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לבך וגו'", והרי דברים קל וחמר, ומה תבנית הפית, שהוא נראה לעינים ונמדד בקנה, צריך אדם שיהיה עיניו ואזניו ולבו מכון להבין, דברי תורה שהן כהררין התלחין בשערה, על אחת כפה וכמה: (מו) כי לא־דבר רק הוא מכם, לא להנם אתם יגיעים בה, כי הרבה שכר תלוי בה, "כי הוא חייכם". דבר אחר: אין לך דבר ריקן בתורה שאם תדרשנו שאין בו ממש שכר, תדע לך שכן אמרו חכמים: "ובאחות לוטן תמנע, ותמנע היתה פילגש וגו'", לפי שאמרה: 'איני נדאי להיות לו לאשה, הלואי ואהיה פילגשו', וכל כך למה? להודיע שבחו של אברהם, שהיו שלטונים ומלכים מתארים לידבק בנרעו: (מז) וידבר ח' אל־משה בעצם היום הזה, בג' מקומות נאמר "בעצם היום הזה": "נאמר בנת" "בעצם היום הזה בא נת וגו'", במראית אורו של יום, לפי שהיו בני דורו אומרים: "בכך וכן, אם אנו

למעלה וגבור למטה, אימת העליון על התחתון, וכל שכן שגבור מלמעלה וחלש מלמטה, ודי, מקום שכניתי, כמו "איש על ידו", והיה בדי להפרע מכם, אבל אמרתי שחי אנכי לעולם, איני ממהר לפרע, לפי שיש לי שהות בדבר, כי אני חי לעולם, וכדורות אחרונים אני נפרע מהם, והיכלת בדי ליפרע מן המתים ומן החיים. מלך בשר ודם שהוא הולך למות, ממהר נקמתו ליפרע בחייו, כי שמה מות הוא או אויבו, ונמצא שלא ראה נקמתו ממנו, אבל אני חי לעולם ואם מותו הם ואיני נפרע בחייהם, אפרע במוותם: (מא) אם שנותי ברך חרבי, הרבה אם יש שאינם תלויים, כשאשנן ברך חרבי ותאחו במשפט די כו', כמו שפרשתי למעלה: (מד) הוא והושע בן־נון, שבת של דיווגי היתה, נטלה רשות מזה ונתנה לזה, העמיד לו משה מתרגמן ליהושע, שהיה דורש בחייו, כדי שלא יאמרו ישראל: 'בחי רבך לא היה לך להרים ראש'. ולמה קוראהו כאן 'הושע'? לאמר שלא זחה דעתו עליו, שאף על פי שנתנה לו גדלה, השפיל עצמו

אונקלוס

למימר: ס סק לטורא דעבראי קדין
טורא דנבו די בארעא דמואב די על
אפי ירחו ורחו ית ארעא דכנען די
אנא יתב לבני ישראל לאחסנא:
י ומות בטורא די את סלק לתמן
ותתקנש לעמך קמא דמית אהרן
אחוד כהור טורא ואתקניש לעמה:
ט על די שקרתון במימרי בגו בני
ישראל קמי מצות רקס מדברא דצין
על די לא קדשתון יתי בגו בני
ישראל: י ארי מקבל תחזי ית ארעא
ולתמן לא תעול לארעא די אנא יתב
לבני ישראל: פ פ פ

לאמר: ס עלה אלהר העברים הזה
הרנבו אשר בארץ מואב אשר על פני
ירחו וראה את ארץ פנען אשר אני
נתן לבני ישראל לאחזה: י ומת בהר
אשר אתה עלה שמה והאסף אל
עמך באשרמת אהרן אחיד בהר
ההר ויאסף אל עמיו: ט על אשר
מעתהם כי בתוך בני ישראל במי
מריבת קדש מדבר צן על אשר לא
קדשתם אותי בתוך בני ישראל: יב כי

מנגד תראה את הארץ ושמה לא תבוא אלי הארץ אשר אני נתן
לבני ישראל: פ פ פ

רש"י

שראית וקמת אתה, שהפשיט משה את
אהרן בגד ראשון והלבישו לאלעזר, וכן שני
וכן שלישי, וראה בנו בכבודו. אמר לו
משה: אהרן אחי, עלה למשה! ועלה,
'פשיט ידך! ופשיט, 'פשיט רגליך! ופשיט,
'עצם עיניך! ועצם, 'קמץ פיך! וקמץ,
והלך לו. אמר משה אשרי מי שמת במיתה
זו: (נא) על אשר מעלתם בי, גרמתם למעל
בי. על אשר לא קדשתם אותי, גרמתם לי
שלא אתקדש, אמרתי לכם: 'ודברתם אל
הסלע', והם הכהוה, והזכרו להפנותו
פעמים, ואלו דברו עמו ונתן מימיו בלא
הכאה, היה מתקדש שם שמים, שהיו
ישראל אומרים: 'ימה הסלע הזה שאינו
לשכר ולא לפרענות, אם זכה אין לו מתן
שכר, ואם חטא אינו לוקה, כך מקום מצות
בוראו, אנו לא כל שכך?': (נב) כי מנגד,
מרחוק, תראה וגו', כי אם לא תראנה עכשו,
תראנה עוד בחיך. ושמה לא תבוא, כי
ידעתי כי חביבה היא לך, על כן אני אומר
לך: 'עלה וראה':

מרגישין בו, אין אנו מניחין אותו ליכנס
בתבה, ולא עוד אלא אנו נוטלין כשילין
וקדמות ומבקעין את התבה. אמר הקדוש
ברוך הוא: 'הריני מכניסו בחצי היום, וכל
מי שיש בידו כח למחות, יבא וימחה'.
במצרים נאמר: 'בעצם היום הזה הוציא
ה'', לפי שהיו מצריים אומרים: 'בך וך
אם אנו מרגישין בהם, אין אנו מניחין אותן
לצאת, ולא עוד אלא אנו נוטלין סיפות וכלי
זין והורגין בהם. אמר הקדוש ברוך הוא:
'הריני מוציאן בחצי היום, וכל מי שיש בידו
כח למחות, יבא וימחה'. אף כאן במיתתו
של משה נאמר: 'בעצם היום הזה', לפי
שהיו ישראל אומרים: 'בך וך אם אנו
מרגישין בו, אין אנו מניחין אותו, אדם
שהוציאנו ממצרים, וקרע לנו את הים,
והוריד לנו את הסן, והגיו לנו את השלו,
והעלה לנו את הבאר, ונתן לנו את התורה,
אין אנו מניחין אותו. אמר הקדוש ברוך
הוא: 'הריני מכניסו בחצי היום וכו':
(ג) באשרמת אהרן אחיד, באותה מיתה

הַפְּטֵרֶת הָאֲזִינוּ (הוֹשֵׁעַ יד, ב - י; וַיֹּאֵל ב, יא - כו; מִיכָה ז, יח - כ)

ב־ שׁוֹבָה יִשְׂרָאֵל עַד יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי כִשְׁלֶת בַּעֲוֹנֶךָ: א קָחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אֱמָרוּ אֵלָיו בְּלִתְשָׂא עֵינַי וְקַח־טוֹב וְנִשְׁלַמְהָ פְּרִים שְׁפַתֵינוּ: ד אֲשׁוּר | לֹא יוֹשִׁיעֵנו עַל־סוֹם לֹא נִרְכָּב וְלֹא־נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לַמַּעֲשֵׂה יְדֵינוּ אֲשֶׁר־בָּךְ יִרְתֵּם יְתוֹם: ה אַרְפֵּא מִשׁוֹבְתֵם אֲהַבֵּם נִדְבָה כִּי שָׁב אִפִּי מִמֶּנּוּ: ו אֲהִיָּה כַּטֹּל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח בַּשׁוֹשְׁנָה וַיֵּךְ שְׂרָשׁוּי בַּלְבָּנוֹן: ז יִלְכוּ וְזִנְקוּתָיו וַיְהִי כַּזֵּית הַזֶּדֶן וְרִיחַ לוֹ בַּלְבָּנוֹן: ח יֵשְׁבוּ יִשְׁבֵי בְצֵלוֹ יִחַי דָּגָן וַיִּפְרָחוּ כַּגֶּפֶן זָכְרוּ כִּינּוֹן לְבָנוֹן: ט אֲפָרִים מַה־לִּי עוֹד לַעֲצָפִים אֲנִי עֲנִיתִי וְאֲשׁוּרָנוּ אֲנִי כְּבָרָשׁ רַעֲנַן מִמֶּנִּי פָּרִיךְ נִמְצָא: י מי חָכֵם וַיְבֹן אֱלֹה נָבוֹן וַיִּדְעֵם כִּי־יִשְׂרָיִם דְּרָכֵי יְהוָה וְצַדִּיקִים יִלְכוּ בָּם וּפְשָׁעִים יִכְשְׁלוּ בָּם:

מִיכָה ז

י"א מִי־אֵל כַּמּוֹדֵךְ נִשְׂא עֵינַי וְעָבַר עַל־פֶּשַׁע לְשֹׂאֲרֵי־תֵלֶת לֹא־הִחֲזִיק לְעַד אִפּוֹ כִּי־חָפֵץ חֶסֶד הוּא: י"ב יִשׁוּב יִרְחַמֵנוּ וַיִּכְבֹּשׂ עֲוֹנוֹתֵינוּ וְתִשְׁלַחֵךְ בְּמַצְלוֹת יָם בְּלִחְטָאתֵם: י"ג תִּתֵּן אֱמֶת לְעַקֵּב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם:

וַיֹּאֵל ב

י"ד וַיְהִיָּה נֵתָן קוֹלוֹ לְפָנַי חִילוֹ כִּי רַב מְאֹד מִחֲנֹהוּ כִּי עֲצוּם עֲשֵׂה דְבָרוֹ כִּי־יִגְדֹל יוֹם־יְהוָה וְנִרְאָ מְאֹד וְמִי יִכִּילֵנוּ: י"ה וְגַם־עַתָּה נֹאם־יְהוָה שָׁבוּ עָדֵי בְּכָל־לִבְבְּכֶם וּבְצִוּם וּבְכַכְּבֵי וּבְמִסְפָּד: י"ז וְקִרְעוּ לִבְבְּכֶם וְאֵל־בְּגֵדֵיכֶם וְשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּי־חֲנּוּן וְרַחוּם הוּא אַרְךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וְנַחֵם עַל־הֲרָעָה: י"ח מִי יוֹדֵעַ יִשׁוּב וְנַחֵם וְהִשְׁאִיר אַחֲרָיו בְּרָכָה מִנְחָה וְנִסְדָּ לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם: י"ט תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּצִיּוֹן קְדְשׁו־צִוּם קְרָאוּ עֲצֵרָה: כ"א אִסְפְּרוּ עַם קְדִישׁוֹ קְהַל קְבָצוֹ וְקִנְיִם אִסְפּוּ עוֹלָלִים וַיּוֹנְקוּ שָׂדִים יֵצֵא חֲתָן מִחֲדָרוֹ וּכְלָה מִחַפְתָּהּ: כ"ב בֵּין הָאוֹלָם וְלַמְזֻבָּח יִכְבֹּל הַכֹּהֲנִים מִשְׁרְתֵי יְהוָה וַיֹּאמְרוּ חוֹסֶה יְהוָה עַל־עַמּוֹד וְאֵל־תֵּתֵן נַחֲלַתְךָ לְחֲרָפָה לְמִשְׁלַבֵּם גּוֹיִם לְמַה יֹּאמְרוּ בְּעַמִּים אִיָּה אֱלֹהֵיהֶם: כ"ג וַיִּקְנֵא יְהוָה לְאַרְצוֹ וַיַּחְמַל עַל־עַמּוֹ: כ"ד וַעֲנֵן יְהוָה וַיֹּאמֶר לְעַמּוֹ הִנְנִי שֹׁלַח לְכֶם אֶת־הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וּשְׁבַעְתֶּם אֹתוֹ וְלֹא־אֲתֵן אֶתְכֶם עוֹד חֲרָפָה בְּגוֹיִם: כ"ה וְאֶת־הַצְּפוֹנִי אֲרַחֵק מֵעֲלֵיכֶם וְהַדְּחִיתִיו אֶל־אַרְצֵי צִיָּה וּשְׁמַמְהָ אֶת־פְּנֵי אֱלֹהִים הַקְּדָמִי וְסָפוּ אֱלֹהִים הָאֲחֵרוֹן וְעָלָה בְּאִשׁוֹ וְתַעַל צַחְנָתוֹ כִּי הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת: כ"ו אֶל־תִּירָאִי אֲדַמָּה גִילִי וּשְׁמַחִי כִּי־הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת: כ"ז אֶל־תִּירָאִי בְּהַמּוֹת שְׂדֵי כִּי דָשְׂאוּ

נאות מדבר כִּי־עַל נְשֵׂא פְרִיז תֵּאנֶה וְגַפְּנִי נִתְּנוּ חִילָם: ^א וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ
 וְשִׂמְחוּ בַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּי־נָתַן לָכֶם אֶת־הַמּוֹרָה לְצַדִּיקָה וַיּוֹרֵד לָכֶם גֹּשֶׁם
 מוֹרָה וּמִלְקוֹשׁ פְּרֵאשׁוֹן: ^ב וּמִלֵּאזְ הַגְּרָנוֹת בָּרַ וְהַשִּׁיקוּ הַיְקָבִים תִּירוֹשׁ
 וַיְצַהֲרֶ: ^ג וְשִׁלַּמְתִּי לָכֶם אֶת־הַשָּׁנִים אֲשֶׁר אָכַל הָאָרֶץ הַיֶּלֶק וְהַחֲסִיל
 וְהַגֹּזֵם חִילִי הַגְּדוֹל אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּי בָכֶם: ^ד וְאַכַּלְתֶּם אֶכּוֹל וְשָׂבֹעַ וְהִלַּלְתֶּם
 אֶת־שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְּלִיא וּלְאִי־יִבְשׂוּ עַמִּי לְעוֹלָם:
^ה וַיִּדְעֻתֶם כִּי בִקְרַב יִשְׂרָאֵל אָנִי וְאָנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְאִין עוֹד וּלְאִי־יִבְשׂוּ
 עַמִּי לְעוֹלָם: